

Krievijas intervence Krimā: vērtējums no starptautisko tiesību viedokļa

Dr. iur. Jānis Grasis

*Rīgas Stradiņa universitāte, Juridiskā fakultāte,
Tiesību zinātņu katedra, Latvija*

Kopsavilkums

Rakstā apskatīta Krievijas Federācijas militārā invāzija Krimā 2014. gada pavasarī un tā analizēta no starptautisko tiesību viedokļa, izmantojot normatīvo aktu analīzes metodi. Pētījuma rezultātā tiek atzīts, ka Krievijas Federācijas aktivitātes Krimā ir vērtējamas kā kara noziegums.

Atslēgvārdi: Krima, “zaļie cilvēciņi”, agresija, kara noziegums.

2014. gada pavasarī Ukrainā notika tas, ko Eiropa nebija piedzīvojusi kopš pagājušā gadsimta trīsdesmitajiem gadiem. Krievija 2014. gada februāra beigās okupēja Ukrainai piederošo Krimas pussalu, bet martā to anektēja. Krimas okupācijā tika iesaistīti karavīri bez pazišanas zīmēm, kas liecinātu par viņu piederību kādas valsts armijai. Plašsaziņas līdzekļi šos karavīrus sāka dēvēt par “zaļajiem cilvēciņiem”. Krievijas prezidents Vladimirs Putins jau 2014. gada 17. aprīlī televīzijas tiešajā pārraidē atzina, ka “zaļie cilvēciņi”, kas sevi sauca par vietējās pašsardzības spēkiem, patiesībā bija Krievijas karavīri.

Oficiāli par “Krimas atgūšanas” operācijas sākumu tiek uzskatīts 2014. gada 20. februāris, jo tieši šis datums iegravēts Krievijas Aizsardzības ministrijas medaļās “Par Krimas atgūšanu”. Krimas okupācijas aktīvā daļa sākās naktī no 26. uz 27. februāri, kad plkst. 4.30 Krimā tika izsēdināti 120 Krievijas karavīri. Viņiem vēlāk tika pievienoti 1700 desantnieki, kurus pussalā nogādāja aviācija. Krievijas karavīri mēneša laikā “bez asinsizliešanas sagrāba svarīgākos civilos un militāros objektus”, Ukrainas armijas karavīrus piespiežot padoties [6]. Krimas aneksija tika pabeigta ar Krievijas Federācijas prezidenta V. Putina rīkojumu [10].

Jau šogad, 2015. gada 15. martā, tika demonstrēta Krievijas dokumentālā filma “Krima. Ceļš uz dzimteni”, kurā Krievijas prezidents lepni klāsta par izstrādāto plānu un specoperāciju Krimas aneksijas realizēšanai, kaut arī Putins iepriekš vienmēr noliedza Krievijas karaspēka līdzdalību Krimas aneksijā un karadarbībā Donbasā.

Putina vārdu patiesumu apstiprināja arī bijušais Krievijas Federācijas Melnās jūras flotes komandieris admirālis Igors Kasatonovs, kurš šajā filmā norādīja, ka Krievijas bruņoto spēku Melnās jūras flote 2014. gada februārī nodrošināja slepenu Krievijas specvienību nogādāšanu Krimā, kur tās nobloķēja Ukrainas karaspēku. Admirālis norādīja, ka "Melnās jūras flote sagatavoja placdarmu, virsnieki zināja, kas notiek apkārt, kur ir izvietotas ukraiņu armijas daļas, notikumu attīstības scenāriji tika izstrādāti kartēs. Tas ir, Melnās jūras flote ar saviem uzdevumiem tika galā. Tika nogādāti "pieklājīgie ļaudis", kas naktī no 27. uz 28. februāri ieņēma Krimas Augstāko padomi." [6]

Kā vērtēt Krievijas Federācijas intervenci Krimā? Krievijas Federācija bija atzīnusi eksistējošās Ukrainas valsts robežas šādos starptautisko tiesību dokumentos:

- 1) Alma-Atas 1991. gada 21. decembra deklarācijā, ar kuru likvidēja Padomju Sociālistisko Republiku Savienību (PSRS) un izveidoja Neatkarīgo Valstu Savienību (NVS); ar šo deklarāciju 11 valstis (bijušās 11 PSRS republikas, izņemot trīs Baltijas valstis un Gruziju), kas izveidoja NVS, atzina un apņēmas ievērot citu valstu teritoriālo nedalāmību un esošo robežu nemainīgumu [8];
- 2) Budapeštas 1994. gada 4. decembra memorandā par drošības garantijām, kurā Krievijas Federācija, Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienotā Karaliste un Amerikas Savienotās Valstis sniedza Ukrainai drošības garantijas un Ukrainas eksistējošo robežu negrozāmību apmaiņā pret kodolieroču izvešanu no šīs valsts teritorijas [4]. Šo memorandu parakstīja Ukrainas prezidents L. Kučma, Krievijas Federācijas prezidents B. Jeļcins, Apvienotās Karalistes premjerministrs Dž. Meidžors un ASV prezidents B. Klintonš;
- 3) Krievijas un Ukrainas 1997. gada līgumā par Melnās jūras flotes izvietojumu Krimas ostās, kas atļāva turēt Krievijas kuģus Krimas ostās, kā arī uzturēt nozīmīgam skaitam Krievijas karavīru Krimā. Ar līgumu tika sadalīta bijusī PSRS Melnās jūras kara flote proporcijā 50:50. Lai gan pussalā saglabājās Krievijas Federācijas militārā klātbūtne, Krima un Sevastopole juridiski un teritoriāli palika Ukrainas sastāvā [5, 1]. Līgums 2010. gadā tika pagarināts uz nākamajiem 25 gadiem. Jebkurā gadījumā Krievijas spēku pārvietošanās vai to iespējamā palielināšana varēja notikt tikai pēc konsultācijām ar Ukrainas varas iestādēm.

Pārkāpjot šeit minētās vienošanās, Krievijas Federācija sāka palielināt tās bruņotos spēkus Krimā bez Ukrainas piekrišanas, turklāt izvietoja tos ārpus militārajām bāzēm, aplencot Ukrainas armijas daļas, pārņemot lidostas un varas iestāžu ēkas. Šāda rīcība radīja augsni Ukrainas varas iestāžu pārņemšanai, nomainot tās ar prokrieviskām struktūrām. No starptautisko tiesību viedokļa šāda rīcība noteikti kvalificējama par militāro intervenci. Ārvalsts bruņotie spēki iekaroja svešu teritoriju, kaut arī tas notika bez neviena šāviena.

Saskaņā ar ANO Ģenerālās Asamblejas 1974. gada 14. decembra rezolūcijas "Agresijas definīcija" 3. panta "a" apakšpunktu "Valsts bruņoto spēku invāzija vai uzbrukums citā valstī, vai jebkura militārā okupācija, kaut arī islaicīga, kas radusies no šādas invāzijas vai uzbrukuma, vai jebkura citas valsts teritorijas aneksija, pielietojot spēku", tiek

uzskatīta par agresiju [2]. Saskaņā ar Romas Starptautiskās krimināltiesas statūtu 5. panta 1. daļas “d” apakšpunktu “agresija” ir uzskatāma par vissmagāko kara noziegumu [7].

Teritorijas sagrābšana ar militāru spēku ir tiesiska tikai tad, ja spēks pielietots saskaņā ar starptautiskajām tiesībām, respektīvi, ne vienkārši pēc tā saucamajām uzvarētāju tiesībām, bet paš aizsardzības karā sodot agresoru. Svaigs piemērs tam ir Austrumprūsijas atņemšana Vācijai un tās nodošana PSRS pēc Otrā pasaules kara [3]. Lai attaisnotu Krievijas Federācijas intervenci Krimā, Krievijas Federācijā pat ir parādījis jauns termins “Krimas tiesības” [9]. Tiek salīdzināts Kosovas precedents, lai pamatotu Krimas pievienošanu Krievijas Federācijai [9, 22–26]. Taču šeit ir viena liela atšķirība. Kosovas gadījumā pret tās iedzīvotājiem tika veikts genocīds. Ne velti tika radīta Starptautiskā Krimināltiesas bijušajai Dienvidslāvijai (turpmāk tekstā – SKTD), kas sauca pie kriminālatbildības personas, kas izdarījušas smagus starptautisko humanitāro tiesību pārkāpumus bijušās Dienvidslāvijas teritorijā no 1991. gada. Krimas gadījumā pret tās iedzīvotājiem Ukrainas bruņotie spēki vai kāda cita paramilitāra struktūra neveica vardarbību un nebija pat mazāko pazīmju, ka šāda vardarbība varētu tikt veikta. Tādējādi 2008. gada 17. februāra Kosovas Asamblejas pieņemtā Neatkarības deklarācija, kas notika pēc genocīda pret Kosovas tautu, tika atzīta visā civilizētajā pasaulē un neradīja precedenta tiesības [1].

Iepriekšminētā dēļ neapšaubāmi var uzskatīt, ka no starptautisko tiesību viedokļa Krievijas Federācijas īstenotā Krimas okupācija un aneksija ir kara noziegums, un jācer, ka nākotnē Krievijas iesaistītās amatpersonas tiks tiesātas par agresiju.

Secinājums

Pēc PSRS sabrukuma Krievijas Federācija bija atzinusi Ukrainas robežu neaizskaramību. Krievijas veiktā Krimas okupācija un aneksija noteikti ir kara noziegums saskaņā ar Romas Starptautiskās krimināltiesas statūtiem.

Russian Intervention in Crimea: Point of View from the International Law

Abstract

The article provides overview of the military invasion of the Russian Federation in Crimea during the spring of 2014, analysing it from the point of view of the international law. The method of analysis of legal acts has been applied. The provided conclusions prove that the activities of the Russian Federation in Crimea can be defined as a war crime.

Keywords: Crimea, “green man”, aggression, war crime.

Literatūra un avoti

1. Advisory Opinion. Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of independence in respect of Kosovo. July 22nd, 2010. *International Legal Materials*, 2010; 49 (5).
2. ANO Ģenerālās Asamblejas 1974. gada 14. decembra rezolūcija *Agresijas definīcija*. Iegūts no: <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm> [sk. 30.03.2015.].
3. Bojārs, J. *Starptautiskās publiskās tiesības I*. Rīga: Zvaigzne ABC, 297. lpp.
4. *Budapest Memorandums on Security Assurances*, 1994. Iegūts no: <http://www.cfr.org/nonproliferation-arms-control-and-disarmament/budapest-memorandums-security-assurances-1994/p32484> [sk. 27.03.2015.].
5. Felgenhauer, Tyler. *WWS Case Study 2/99 Ukraine, Russia, and the Black Sea Fleet Accords*, 1999. Iegūts no: <http://dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a360381.pdf> [sk. 29.03.2015.].
6. *Putins stāsta par Krimas aneksijas operāciju; admirālis atzīst – to nodrošināja Melnās jūras flote*, 2015. Iegūts no: <http://www.sargs.lv/Zinas/Arvalstis/2015/03/16-02.aspx#lastcomment> [sk. 28.03.2015.].
7. Romas Starptautiskās krimināltiesas statūtu Starptautisks līgums, 2002. *Latvijas Vēstnesis*, 2002. g. 28. jūn.
8. *The Alma-Ata Declaration*, 1991. Iegūts no: http://www.cvce.eu/obj/alma_ata_declaration_alma_ata_21_december_1991-en-ffcd1505-481e-42f5-8293-c8089b125eb0.html [sk. 28.03.2015.].
9. Томсинов, В. А. «Крымское право» или юридические основания воссоединения Крыма с Россией. Москва: «Зеркало – М», 2015.
10. *Указ Президента РФ от 17.03.2014 № 147 «О признании республики Крым»*. Iegūts no: <http://news.kremlin.ru/acts/20596/print> [sk. 27.03.2015.].